№ 86 Մայիսի 23 (Յունիսի 4) **1880** Մայիսի 23 (Յունիսի 4) № 86

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։ Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք գրվում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դարձեալ յիշեցնում ենք։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Ալէքսանդրապօլից։ Նամակ Բագուից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Թիւրքիա։ Նամակ Թիւրքիայից։ Մի լուր Կ. Պօլսից։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Խենթը։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Այսօր ռուսաց «Кавказъ» պաշտօնական լրագրում կարդում ենք հետեւեալ պաշտօնական հաղորդութիւնը։

Երէկ, Մայիսի 22-ին ի Տէր հանգաւ Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ալէքսանդրովնան։

Թիֆլիսի Սիոնեան մայր-եկեղեցում կատարվելու է հոգեհանգիստ երեք օր շարունակ՝ ուրբաթ, շաբաթ և կիրակի, թէ կէսօրին և թէ ժամը 6-ին երեկոյեան։

ԴԱՐՁԵԱԼ ՅԻՇԵՑՆՈՒՄ ԵՆՔ

Թիւրքաց Հայաստանի մէջ տիրող սովի պատճառով, ինչպէս շատ անգամ ասացինք, թափվել են Թիֆլիս և Անդրկովկասի այլ տեղեր, զանազան գաղթականներ Հայաստանից, որոնք հիւանդ, մերկ և սոված թափառում են քաղաքից քաղաք, գիւղից գիւղ, առանց մի որ և է աշխատանք գտնել կարողանալու։

Լրագիրների և ամսագիրների խմբագրութիւնները, նոյնպէս և մեր տիկինների մասնաժողովը և մասնաւոր անձինք, թէև շատ փող են հաւաքում յօգուտ Հայաստանի սովեալների, բայց իրանց ժողոված բոլոր փողերը ուղարկում են Կ. Պօլիս կամ Վան. իսկ մեր երկրում թափառող, Թիւրքաց Հայաստանից գաղթած սովեալներին ոչ ոք այդ հիմնարկութիւններից կամ մասնաւոր անձերից չէ կամենում օգնել։

Մենք արդէն բացատրեցինք մեր միտքը, թէ մի խմբագրութեանը աւելի դժուար է այդ անել, քան թէ, օրինակ, տիկինների մասնաժողովին։

Բայց ինչքան էլ խօսենք,—ոչինչ չէ օգնում, մեր ասածների համար լսող չը կայ։ Եւ ահա տիկինները սարքում են ալլեգրի-վիճակախաղը, հաւաքում են մի քանի հազար րուբլի և դարձեալ չեն պահում այդ փողերը իրանց մօտ մեր երկրում թափառող, անօգնական գաղթականներին օգնելու համար, այլ դարձեալ ուղարկում են այդ փողերը Վան կամ Կ. Պօլիս։

Ահա մի քանի շաբաթ է արդէն որ խմբագրական դրան առաջ անդադար պատահում ենք հայ գաղթական մուրացկաններին, որոնք ողորմութիւն են խնդրում։ Երևի նոյնը լինում է և Թիֆլիսի բոլոր մնացած տների դռների առջև։ Բայց մասնաւոր կարողութեան ոյժից վեր է օգնել այդ բազմաթիւ մուրացկաններին։ Հարկաւոր է մի կազմակերպված, կանոնաւոր օգնութիւն։ Հարկաւոր է խեղճերին փող և շորեր բաժանել։ Իսկ այդ կարող է անել մի մասնաժողով և ոչ թէ մի խմբագրութիւն։

Կրկնում ենք որ Թէլաւում, օրինակ, ժողովել են շորերը, բայց չը գիտեն ում ուղարկեն։ Թէլաւի օրինակին կը հետեւէին և մեր միւս քաղաքները, եթէ իմանային թէ ում ուղարկեն հաւաքած շորերը.... Բայց ինչքան էլ խօսես, լսող չը կայ։

Պատերազմի ժամանակ կազմված գաղթականներին օգնող մասնաժողովը քնած է, և նրա անդամները չեն էլ կամենում խոստովանվել որ գործ չեն շինում և հրաժարական տալ իրանց պաշտօնից, որպէս զի նրանց տեղը նորերը ընտրվեն։

Եւ դա կը լինէր ուղիղ այդ մասնաժողովի գործ՝ հաւաքել փողի նուիրատուութիւններ և շորեր, բաժանել թէ փողեր և թէ շորերը այստեղ թափառող գաղթականներին։

Մասնաժողովը հիմնված է գաղթականներին օգնելու համար պատերազմի ժամանակ. այժմ կայ Հայաստանում մի աղէտ որ պատերազմից էլ անողորմ է, սովը.... Ուրեմն օգնել գաղթականներին այդ այն պաշտօնն է, որ նա յանձն է առել և դեռ լուծված չէ մասնաժողովը։

Բայց լսող չը կայ։

Մի ուրիշ պատճառ կայ, որ խմբագրութիւններին անհնարին է կատարել այն, ինչ որ կարող է կատարել թէ հին մասնաժողովը և թէ կանանց մասնաժողովը։ Խմբագրութիւնը կարող է փող ժողովել և ուղարկել, տպելով նուիրատուների ցուցակները, բայց

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ժ.

Վանքի զանգակների մեղմ և չափաւոր հնչիւնները ծանուցին առաւօտեան ժամը։ Աւելի բախտաւոր աբեղաները դեռ քնած էին փափուկ անկողիններում, իսկ աւելի անբախտ աբեղաները շտապեցին Աստուծոյ տաճարը աղօթելու համար։

Ցովհաննէս հայր սուրբը այս առաւօտ խիստ վաղ զարթնեց, և թողնելով Վարդանին քնած, ինքը դուրս եկաւ կացարանից։ Նա չէր գնում աղօթելու, այլ սովորութիւն ունէր ամեն առաւօտ այցելել Վաղարշապատում գտնված գաղթականներին, և տեսնել, թէ ինչ դրութեան մէջ են նրանք։ Այս առաւօտ տեսած թշուառութիւնները այն աստիճան սիրտ կտրատող էին, որ նա այլ ևս ուժ չունեցաւ բոլոր անբախտներին այցելութիւն անելու։ Ամեն տեղ նկատում էր սարսափելի տեսարաններ, ամբողջ ընտանիքներ հիւանդ, անխնամ, ընկած էին այս և այն աղտոտ անմաքրութիւնների մէջ, գոնէ մէկը առողջ չէր մնացել, որ միւսներին հոգ տանէր։

Տխուր յուսահատութեան մէջ դառնում էր նա դէպի վանքը, և մտքին դրած ունէր, այսօր, ինչ հնարքով և լինի, մտնել վեհարանը և մահամերձ ժողովրդի համար շուտափոյթ օգնութիւն խնդրել։ Այդ միջոցին անցաւ նրա մօտից մի ֆայտոն, նստողը, տեսնելով աբեղային, հրամայեց կանգնացնել։

—Լաւ խաբար, ասաց նա մօտենալով.— Երևանի նահանգապետը հաստատեց գաղթականներին օգնելու համար կազմված մասնաժողովը. անդամներ ընտրվեցան բաւական հաւատարիմ անձինք։ Թիֆլիսից նոյնպէս ուրախալի լուրեր ստացվեցան, այնտեղի մասնաժողովը եռանդով գործում է. խոստանում են շուտով փողեր և բժշկական դարմաններ ուղարկել։

—Ուրախալի է, պատասխանեց աբեղան.—Այստեղ էլ մտածում են հրամաններ գրել հոգևոր իշխանութեան գործակալներին նուիրատուութիւններ հաւաքելու։

—Ո՞րտեղից պիտի գրեն։

Աբեղան ձեռքը պարզեց դէպի վանքը։ Երիտասարդը սկսեց ծիծաղել։

—Այդ ոչինչ նշանակութիւն չի կարող ունենալ, պատասխանեց նա,—նրանց հաւաքածը պարկերտցու փորը չի մտնի...

Նստողը Մէլիք-Մանսուրն էր։

—Դու ինձ ուրախացրիր բերած լուրերովդ, ասաց աբեղան,—ես էլ քեզ պիտի ուրախացնեմ։

—Ինչո՞վ։

—Վարդանը այստեղ է.—իմ սենեակում։

—Իրա՞ւ, որտեղից դուրս ընկաւ այդ սատանան. ես չէի հաւատում, որ միւս աշխարհից մարդիկ կարող են վերադառնալ.—Գնանք։

Երկուսն էլ սկսեցին դիմել դէպի վանքը։

Ճանապարհին Մէլիք-Մանսուրը հարցրեց աբեղայից.

—Դու լաւ ճանաչում ես Վարդանին։

—Հինգ տարուց աւել կը լինի, որ ես նրա հետ ծանօթ եմ։ Մեր կողմերում նա յայտնի է որպէս մի քաջ կոնտրաբանդիստ։ Բայց երկար ժամանակ ոչ ոք չը կարողացաւ հասկանալ, որ նրա պարապմունքը շահասիրական նպատակ չունի։ Նա միայն զէնքեր էր տեղափոխում և շատ անգամ ձրի բաժանում էր գիւղացիներին. և եթէ պատահում էր երբեմն ապրանքներ բերել, այդ անում էր նա իր բուն վաճառքի հետքերը թագցնելու համար։ Նպատակը շատ բարի էր, բայց տխուր հանգամանքները բոլորը ապարդիւն արեցին...

—Ես մի քանի անգամ միայն կարողացայ տեսնել նրան, պատասխանեց Մէլիք-Մանսուրը,—բայց մինչև այսօր ոչ մի մարդ իմ համակրութիւնը այն աստիճան չէ գրաւած, որպէս այդ եռանդոտ երիտասարդը։ Ես տեսայ, որքան քաջ, որքան անգութ է նա արիւնոտ գործերում, այնքան աւելի ազնիւ, բարի և հաւատարիմ է բարեկամութեան մէջ։

—Բացի դրանցից, Վարդանը նշանաւոր է և իր սատանայական խելքով. նա իր կեանքում կատարել է շատ բան, որքան հազիւ կարող էր կատարել մի լաւ գործիչ հարիւր տարվայ ընթացքում։ Միայն նա խիստ համեստ է իր գործունէութեան մէջ և սիրում է միշտ ծածկվել հասարակ մարդու կեղևի մէջ։

Վարդանը, առաւօտեան զարթնելով, գտաւ իրան հայր սուրբի սենեակի մէջ մենակ։ Արեգակի ճառագայթները ներս էին ծագել լուսամուտներից և լցրել էին նրան խիստ պայծառ լուսով։ Բայց տաքացած օդը խեղդելու չափ անտանելի էր։ Նա մօտեցաւ լուսամուտներից մէկին և բաց արեց. դրսի թարմ և զովասուն օդը ախորժ հոսանքով զարկեց նրա բորբոքված երեսին։ Բայց մի բան, կարծես, ծանրացել էր նրա սրտի վրա, մի բան դարձեալ խեղդում էր նրան։ Մի փոքր սպասեց, մինչև իր հիւրընկալը կը վերադառնար։ Բայց ուշացաւ նա։ Վարդանը այժմ խիստ անհամբեր էր դարձել. նա դուրս եկաւ մի փոքր ազատ օդ շնչելու։ Եւ որովհետև չէր ցանկանում, որ վանքում տեսնէին կամ ճանաչէին նրան, այս պատճառով հեռի դռնից դուրս եկաւ դէպի լճի կողմերը։ Այնտեղ գտաւ մի ծերունի եպիսկոպոս, որին իսկոյն ճանաչեց.—Դա վանքի նշանաւոր հնութիւններից մէկն էր։

—Բարով, պապի։

Ամբողջ միաբանութիւնը նրան պապի էր կոչում։ Պապին նստած էր ամառնային արեգակի այրող ճառագայթների հանդէպ և տաքացնում էր իր սառած անդամները։ Նա նմանում էր հնդկական ֆաքիրներին, որոնք չեն լուացվում, չեն սանրվում, եղունգները չեն կտրում և լաւ չեն հագնվում, որովհետև մեղք են համարում։ Լսելով երիտասարդի ձայնը, նա ձեռքը դրեց ճակատի վրա, որ աչքերից արգելէ լոյսի ուղիղ ճառագայթները, և վեր նայելով, ասաց.

—Ձայնդ ծանօթ է գալիս, որդի, բայց աչքերս չեն ջոկում, թէ դու ով ես, որդի։

—Ես Վարդանն եմ։

—Շատ ապրիս, որդի, եկ, համբուրեմ քեզ.—որքան մեծացել ես, որդի։

Վարդանը թոյլ տուեց իրան համբուրել։

—Նստիր, որդի, այստեղ, ինձ մօտ,—ահա այսպէս լաւ է.—Ինչ լաւ տղայ ես դարձել, որդի.—Միտդ գալիս է, որ կատուի նման մտնում էիր իմ խուցը և միրգ էիր գողանում։ Այն ժամանակ պստիկ էիր, շատ պստիկ։

—Միտս գալիս է, պապի, պատասխանեց Վարդանը խորին հառաչանքով,—ես գողութիւնը այստեղ սովորեցայ...

—Ո՞վ չէ գողանում, հիմա ամենքը գողանում են։ Արդարութիւնը ծծմռնակի կաթն է դարձել, ոչ մի տեղ չես գտնի։ Երկու օր չը կայ, որ անիծվածները իմ խուցն գողացան մի քանի հարիւր րուբլի։ Հոգուս համար էի պահել ինչպէս գտան.—ես չեմ հասկանում. սատանան էլ չէր կարող գտնել։ Դրել էի առաստաղի տախտակամածի ետևը։—Բայց սատանաները դրանցից պէտք է դաս առնեն...Ա՛խ, նզովեալներ, նզովեալներ...

Պապի սենեակից փողեր գողանալը այնպիսի մի սովորական բան էր, որ շատ չէր կարող հետաքրքրել Վարդանին։ Այդ մօտ հարիւր տարեկան ծերունին իր ամբողջ կեանքում ոչինչ չէր ծախսել, և ձեռքը ընկածը հաւաքելու ու պահելու սովորութիւն ունէր։ Երբ նրա գանձը հարիւրների կամ հազարների կը հասնէր, յանկարծ մի աներևոյթ ձեռք կը յափշտակէր և կը տանէր

խմբագիրը, առանց մի որ և է ամենափոքրիկ յանձնաժողովի, չի ուզենայ յանձն առնել իր պատասխանատուութեամբ, առանց կօնտրօլի փողեր և շորեր այստեղ բաժանել. վերջապէս խմբագրութեանը անհնարին է իւրաքանչիւր մուրացկանի անցաթուղթը և վկայաթուղթը նայել՝ արդեօք նա ճշմարիտ է գաղթական է, թէ նոյն իսկ Թիֆլիսի փողոցի մուրացկան։

Իսկ մի մասնաժողով այդ բոլորը կարող է հեշտութեամբ անել։

Մենք դարձեալ կը սպասենք, յետոյ գուցէ ինքներս կանենք այն, ինչ որ ուրիշները չեն կարող անել։

Այդ մասին դեռ կը խօսենք։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ

—

30 ապր.

Ազնիւ կերպով սկսված նպատակը ազնիւ կերպով է վերջանում. վերաբերելով ձեր վրա մի ազնիւ պարտականութիւն, լրագրական խմբագրի պաշտօն, դուք աշխատել էք և աշխատում էք լրագրութեան միջոցաւ ազգայնութեան ազնիւ սերմը սերմանել ազգի սրտում, որոց պտուղները ազնիւ մշակներից յետոյ, վայելելու է նոյն ինքն ազգը։

Ձեր լրագրի որ համարում, արդեօք գոնէ Ներկայ 1880 Թուականի, ընթերցողը չէ կարդում այն բազմաթիւ նուիրատուութիւնների ցուցակները տաճկաց Հայաստանի սովելոց համար, ում կուրծքը չէ բաբախում ուրախութիւնից, երբ կարդում-տեղեկանում է, որ ամբողջ հայ տարրը ձեռք ձեռքի տուած, իւր ամբողջ ոյժը 'ի մի հաւաքած ճակատագրի հարուածներին անգամ դիմադրել է կամենում.—Այդ ամենի շարժառիթը լրագրութիւնն է, որ յայտնելով հայ տարրին իր եղբօր թշուառութիւնը, հրաւիրում և յորդորում է օգնութեան ձեռք կարկառել դէպի նա։

Եւ այդ հրաւէրը և յորդորը մեզանում էլ արձագանք գտաւ։ Սորանից մի քանի օր առաջ փողոցների հակատներին կպցրած աֆիշաները յայտնում էին մեր քաղաքացւոց որ տեղիս մի քանի հայ գիմնազիականք, մասնակցութեամբ մի քանի երիտասարդների, կամենում են օգնել իրանց սովալլուկ վանեցի եղբայրներին և այդ նպատակով ամսոյս 26-ին ներկայացնելու են քաղաքական կլուբի դահլիճում «Պէպօ» կոմ. 3 արար. հեղ. Գ. Սունդուկեանցի։ Մենք անդադար սպասում էինք ներկայացման օրին և ահա ամսոյս 26-ին երեկոյեան մենք ներկայ էինք արդէն այդ ներկայացմանը։ Մասնակցում էին՝ պ. պ. Ի. Թոխաթէլեանց Դ. Ախշարումեանց, Լ. Եղիկեանց, Մ. Տէր-Սարգսեանց, Ց. Տէր Դաւթեանց և Գ. Շահբուդաղեանց. կանանց դերերը կատարում էին՝ Ալեքսէն Տէր-Սարգսեանց և օրիորդ Կ. Քանդարեանց։ Ներկայացման ժամանակ ում աչքին չէր ընկնում պիեսայի հերոսի, Պէպօի (Թոխաթէլեանի) բուն տիպը, այն ազնիւ ձկնորսի, որի գեղջուկ է ապրել իր ճակատի քրտինքով և սնուցել իր մայրն ու քոյրը անխնամ՝ բայց ազնիւ վաստակով։ Ո՞ւմ աչքին չէր ընկնում աղայ Արութին Զիմզիմովը (Ախշարումեան) այն հարուստ-վաճառական ասաղակը, որի համար ոչինչ նշանակութիւն չունէր անրաղդացնել մի ամբողջ ընտանիք, միայն թէ սեպհականացնէր այն սեփականութիւնը, որի վրա հիմնուած էր մի չքաւոր ընտանեաց առաջին և վերջին յոյսը, որ այդպիսի վաստակներով կատարէր ամեն մի հրամանը իր սիրած փէփէլիի կամ կակուլին (Եղիկ.), այն ընկերասէր և պարզամիտ լօթին, որը իր սիրելի Պեպանի սիրուն պատրաստ էր օգնել ամեն մի դէպքում իր ամբողջ գոյքով,—Լուխտակ մուշտէքով։ Վերջապէս ում վրա հոլ մնաց ծիծաղելով այն բուռնոթասէր-Աստուածավախ Գիքօին (Տէր-Սարգս.) տեսնելիս, որի համար Պէպանի հօր անդերձի չը կատարելը և բարաթի կորցնելը մահու հարուած էր, իսկ բարաթի գտնելը, ազատութիւն այդ հարուածից։ Շատ գեղեցիկ էին իրանց դերերում տիկ. Ա. Տէր-Սարգսեանցը օր. Կ. Քանդարեանը և միւս մնացեալները։ Անտրակտներում երգում էր պ. Եղիկեանը առանձին և խմբի մասնակցութեամբ։—Ցաւալի էր նկատել միայն, որ դահլիճը կիսով չափ դատարկ էր, երևի տեղերի Թանգութիւնն էր պատճառը։—Ներկայացումից զուտ արդիւնք մօտաւորապէս մնաց 350 ր.։

Լսում ենք որ վերոյիշեալ գումարից 100 րուբլին նուիրել է տիկին Հ. Ցովհանջանեանցը և 25 րուբլին մի անյայտ պարոն։ Փառք և պատիւ այդպէսի զգայուն սրտերին։

Վերջացնելով նամակս և յայտնելով իմ խորին շնորհակալութիւնը, պարտականութիւն եմ համարում յայտնել և իմ համեստ խորհուրդը մեր գիմնազիական Թատրոնասէրներին, որ նոքա չը զլանան մասնակցելու մեր ապագայ ներկայացումներին էլ, որով մեծ զարկ տուած կը լինեն տեղւոյս Թատրոնական գործին և կատարած կը լինեն լիովին մեր յոյսը, թէ ամբողջ հայ տարրը հոգով միացած, ձեռք ձեռքի տուած աշխատում է ազգային բարօրութեան և յառաջադիմութեան համար։

Մ. Միրզոյեանց

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Ապրիլի 20

Շատ հասկանալի է, որ ոչ մի հասարակութիւն կրթութեան գործի մէջ չէ կարող շատ առաջ գնալ, եթէ ուսման հետ միացրած չը լինի և արհեստագիտութիւնը։ Այդ կողմից Բագուի հայ հասարակութիւնը պէտք է կրթութեան խիստ ստորին աստիճանների վրա դասել։ Նա ոչ միայն չէ աշխատում զարգացնել արհեստը, այլ տակաւին մի հին նախապաշարմունքով բաւական արհամարհանքով է նայում դէպի արհեստաւորը։ Այսօր մեր հասարակութեան մէջ մի հարստահարող չարչի, մի ստոր գրագիր ծառայող, կամ մի հազար ու մէկ խարդախութեամբ հարստացած պարոն աւելի մեծ պատիւ ունէ, քան իր արդար աշխատանքով ապրող արհեստաւորը։

Բոլորին յայտնի է, որ Բագուն, որպէս ծովեզրեայ քաղաք, և որպէս ամենայարմար նաւահանգիստ մեծ ապագայ ունի, մանաւանդ այն ժամանակ, երբ այդ քաղաքը միացրած կը լինի փօթիթիֆլիսեան երկաթուղու գծի հետ։ Նաև այժմ, Անդրկովկասեան քաղաքների առաջինը կարող է համարուել իր արդիւնաբերութիւններով։ Այդքանը բաւական է միայն յիշել, որ ամեն տարի մի քանի միլիօն պուդ նաւթ է արդիւնահանվում։ Դրա համեմատ արհեստագիտութիւնը պէտք է ծաղկած լինի, որի վրա ամենևին ուշադրութիւն չէ դարձնում մեր հայ հասարակութիւնը։ Իբրև օրինակ ես կը յիշեմ մի քանի փաստեր. Բագուի մէջ այժմ կայ վեց գլխաւոր գործարաններ մեքենաներ պատրաստելու համար (желѢзный заводъ), որոնց մէջ աշխատում են հարիւրաւոր գործաւորներ։ Այդ գործաւորները, սկսեալ առաջին վարպետից մինչև վերջին աշակերտը բոլորը ռուսներ, շվեդացիներ կամ եւրօպացիք են, բայց ոչ մի հայ։ Դրա հակառակ մտէք մեր դատարանները, մեր պօլիցիան, մեր մաքսատունը և մեր պաշտօնական այլ հիմնարկութիւնների մէջ,—այնտեղ կը տեսնէք բազմաթիւ հայ ծառայողներ, որոնց մեծամասնութիւնը հասարակ գրագիրներ են։ Մեր ծնողները աւելի բարւոք են համարում, որ իրանց որդիները ամբողջ կեանքում գրագրի սեղանի առջև մաշվեն, բարակացաւ ստանան, որ վերջապէս չինօվնիկ դառնան, քան թէ մի գործարանում յանձնելով, նրանցից օրինաւոր արհեստաւորներ պատրաստեն։ Ցաւում եմ, որ ծնողները, մանաւանդ աղքատ ծնողները ուշադրութիւն կը դարձնեն այդ կէտի վրա։

Վերջացնելով նամակս, հարկաւոր եմ համարում մի քանի խօսք ասել մեր դպրոցների ,պարոն տեսչի վրա։ «Մշակի» անցեալ տարւոյ համարներից մէկի մէջ տպված էր մի նամակ, որի մէջ, ի միջի այլոց, ուշադրութիւն էր դարձրած տեսուչ պ. Ստեփաննեանցի վրա, յայտնելով այն միտքը, թէ նա չէ կարող կատարել հայոց ուսումնարանի տեսչի պաշտօն, երբ մի և նոյն ժամանակ կատարում է և Բագուի ամբողջ նահանգի դիրեկտորի պաշտօնը։ Այդ լուրը այժմ հաստատւում է, որովհետև, որպէս լսում ենք, պ. Ստեփաննեանցը այժմ դիտաւորութիւն ունի թողնել Բագուի ուսումնարանը և այցելութիւն անել գաւառների ուսումնարաններին և նրանց քննութիւններին ներկայ գտնվել։ Բայց թէ ում է յանձնելու նա մեր դպրոցի տեսչութիւնը,—չը գիտենք։ Մենք զարմանում ենք, թէ ինչու «Մարդասիրական ընկերութիւնը» վարձեց այդ պարոնին, երբ նա կանխապէս գիտէր, որ պարոնը տէրութեան ծառայութեան մէջ է գտնվում, ուրեմն և չէր կարող և ժամանակ չէր ունենայ մեր ուսումնարանի վերաբերութեամբ իր յանձնառած պաշտօնը խղճմտանքով կատարել։ Միթէ չէր կարող պ. Ստեփաննեանցին տուած 1400 րուբլով վարձել մի աւելի յարմար տեսուչ, որ գոնէ հայերէն խօսել գիտենար, որից զուրկ է պ. Ստեփաննեանցը, այլ ես չենք խօսում նրա մանկավարժական Թերութիւնների մասին։ Բայց «Մարդասիրական ընկերութիւնը» բացի տեսչութեան պաշտօնից, պ. Ստեփաննեանցին ուսուցչի պաշտօն էլ յանձնեց, և նա իր դասերը հին խալիֆաների նման անցկացնում է գաւազանի հարուածներով։ Շատ հասկանալի է, որ այդ տեսակ տեսուչը ինչ ուղղութիւն կարող է տալ միւս վարժապետներին։

Ա. Մովսէսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Գրիգոր Արծրունի կը կարդայ իր հայերէն դասախօսութիւնը «Սովի մասին Հայաստանում» եր-

---

բոլորը։ Բայց վերջին ժամանակներում յաճախ կրկնվող գողութիւնները պապին բաւական վարպետ չինեցին։ Նա իր սննդակում հարիւրաւոր ծակուծուկ ունէր, և փողերի ամեն մի մասը մի ծակում էր պահում։ Եւ այս պատճառով, երբէք չէր պատահում, որ նրա գանձը մի անգամով յափշտակվէր, թէև ինքը սովորութիւն ունէր երդվել և հաւատացնել, թէ բոլորը տարան։

Պապին խիստ տիպական ժլատներից էր. և Վարդանը ճանաչում էր նրան իր մանկութեան ժամանակից. Նրա ժլատութիւնը միաբանութեան մէջ լեգենդական նշանակութիւն էր ստացել։ Պապին համարվում էր հարուստ աբեղաներից մէկը, այն զանազանութեամբ միայն, որ ուրիշները իրանց հարստութիւնը դիզել էին աւելի մթին ճանապարհներով, իսկ պապին սաստիկ խնայողութեամբ։

—Փող շատ ես սիրում, պապի, ինչ պիտի անես այսքան փողը։

—Է՛հ, որդի, «աղուէս կայ, որ ուղտ է կուլ տալիս, բայց գայլի անունն է խայտառակ»։—Հիմայ ով չէ սիրում փողը, հիմայ փողի բազար է, բոլորը փողի համար են աշխատում։

Նա դողդոջուն ձեռքերով ծոցից հանեց քթախոտի տուփը, բաց արաւ, տեսաւ, որ դատարկ էր։ Գուցէ հարիւր անգամ նա այսօր բաց էր արել այդ դժբախտ տուփը և ամեն անգամ տեսել էր, որ դատարկ է, բայց դարձեալ չէր հաւատում իր աչքերին, և կարծում էր, թէ գուցէ մի հրաշքով լցված կը լինի։

—Անիծվի Սիմոն վարժապետը,—դու խօ ճանաչում ես նրան,—քանի կոպէկ տուեցի, Թանիքայէ ղուԹիս էլ տուեցի, որ տանէ քաղաքից բուրնոթի առնէ, տարաւ, համ փողը կերաւ, համ ղուԹին։—Դու բուրնոթի չունես, Վարդան։

—Ես չեմ գործ ածում, պապի։

Պապին բախտից փոքր ինչ հեռու ընկած էր մի կիսաքարշ պապիրոս։ Նա տեսաւ, և վերկենալով, մօտեցաւ, վերառեց պապիրոսի կտորը, և Թղթէ փաթոթը պատառելով, մի կողմը գցեց, այնուհետև սնացած ծխախոտը փչրեց ափի մէջ, դողդոջուն մատներով մանրեց, և կծու փոշին քաշեց պնչածակերի մէջ։

—Միթէ այդպէս են պահում քեզ, պապի, որ բուրնոթու փող էլ չեն տալիս։

—Է՛հ, որդի, աշխարհս փոխվել է, ուր են Ներսէս վեհափառի ժամանակները։ Այն ժամանակ սէր կար, միաբանութիւն կար, այն ժամանակ մեծ կար և փոքր կար։ Իսկ հիմայ ամեն բան տակնուվրա է եղել։ Ով որ ճարտար սուտեր խօսել գիտէ, ով որ խելացի կերպով խաբել գիտէ, նա է առաջ ընկնում։ Մեր նմանների աեխին ով է նայում։ «Հիմայ Նոր հաւեր են եկել, ու երկաթէ ձուաներ են ածում»։

Պապին Ներսէսի ամենաջերմ պաշտողներից մէկն էր. այդ յաւիտենական յիշատակի արժանի կաթողիկոսի անունը նրա լեզւում սրբութեան նշանակութիւն ունէր։ Ամեն մի զեղծում տեսնելու ժամանակ, երբ նրա սիրտը վշտանում էր, նա միշտ սովորութիւն ունէր յիշել Ներսէսի ժամանակները, որ նրա համար Էջմիածնի ոսկեդարն էր։

Պապին այժմ մի առանձին հոգեզմայլութեամբ դարձեալ յիշեց ոսկեդարը։ Նա ցոյց էր տալիս գեղեցիկ լիճը, բացատրում էր, թէ ինչ նպատակների համար էր շինել տուել այն մեծ մարդը այդ գեղեցիկ լիճը։ Ցոյց էր տալիս լճի մօտ մի աւերակ, որ պէտք է Թղթի գործարան լինէր, որ վանքը ուրիշ տեղից Թուղթ բերել չը տար, իսկ այժմ այնտեղ վանքի գիւղացիները իշաններ էին կապում։ Ցոյց էր տալիս լճի հանդէպ մի ուրիշ աւերակ, որ պէտք է մետաքսի գործարան լինէր, որի համար տնկել տուեց վեհափառը անտառի մի ահագին մասը, որ բաղկանում էր թթենիներից։ Ցոյց տալով անտառը, նա չը կարողացաւ իր արտասուքը զսպել, և պատմեց, թէ վեհափառը իր տնկել տուած ծառերը այնքան էր սիրում, որքան հայրը կը սիրէ իր զաւակներին։ Երբ գնում էր անտառը, միշտ մի փոքրիկ կտրոց իր մօտ ունէր, և իր ձեռքով կտրատում էր ծառերի աւելորդ ճիւղերը։ Եւ նա բոլոր ծառերը ճանաչում էր, և գիտէր, թէ տարվայ մէջ որը որքան է մեծացել։ Այդ տեսնելով վեհափառը ուրախանում էր, որպէս հայրը, նայելով իր մանուկի աճող հասակին, ուրախանում է և այլն։

Վարդանը նկատելով, որ այդ պատմութիւնը շատ երկար կը ձգվի, կամենում էր հեռանալ։

—Ականջդ մօտ բեր, Վարդան, ասաց պապին։

Վարդանը ականջը մօտ տարաւ և լսեց հետևեալ խօսքերը.

—«Շուտ հեռացիր այստեղից, որդի, քեզ վրա խորթ աչքով են նայում»։

—Ինձ այստեղ դեռ ոչ ոք չի տեսել, պապի։

—Բաւական է, որ մէկը տեսել է։—Ես վատ բաներ լսեցի քո մասին։

—Ձեր ականջները խօ լաւ չեն լսում, պապի, ինչպէս լսեցիք։

—Պապիի ականջները այն ժամանակ միայն վատ են լսում, երբ խօսքը իրան ձեռնտու չէ, բայց պէտքական խօսքը նա իսկոյն լսում է։

Վարդանը ծիծաղեց և հեռացաւ։

Պապին նրա ետևից կանչեց.

—Լսիր, Վարդան, եթէ քաղաքը գնալու լինիս, չը մոռանաս ինձ համար մի քիչ բուրնոթի ուղարկել։ Դու խօ տեսար, որ տուփս դատարկ էր։

Այդ միջոցին յայտնվեցան Մելիք-Մանսուրը Ցովհաննէս հայր սուրբի հետ։

—Ինչ էիր խօսում այն պապիի հետ, հարցրեց վերջինը։

—Նա միակ ազնիւ մարդն է այստեղ, պատասխանեց Վարդանը, և դառնալով Մելիք-Մանսուրին, ասաց.

—Ես կը ցանկանայի ձեզ հետ առանձին խօսել, դուք ունէք այստեղ որ և իցէ ծանօթ տուն։

—Ունեմ։

Վարդանը ոչ թէ պապիի խօսքերից կասկածի մէջ ընկաւ, այլ առհասարակ աշխատում էր իրան հեռու պահել վանքից։ Բացի դրանից, նա անհանգիստ էր Լալայի մասին, պէտք էր գտնել նրան, պէտք էր մի տեղեկութիւն ստանալ նրա մասին։ Նա խնդրեց Ցովհաննէս հայր սուրբից, որ նա հարցրէ իրան, եթէ որ և իցէ տեղեկութիւն ստանալու կը լինի քահանաներից։

—Ես լուր կը տամ, որ այսօր մինչև ճաշ կը գան քահանաները և ցուցակները կը բերեն, ասաց հայր սուրբը,—ես անմիջապէս քեզ իմացում կը տամ։

—Գիտէք մեր տեղը, հարցրեց Մելիք-Մանսուրը։

—Գիտեմ։

—Ուրեմն գնանք, Վարդան։

Այդ միջոցին հրապարակի վրա երևաց մի փոքրիկ խումբ, որ դանդաղ կերպով շարժվում էր դէպի գերեզմանատունը։ Մի քանի աշակերտներ տանում էին մի դագաղ։ Քահանայ չը կար, որովհետև քահանային կարող էին պատրաստ գտնել գերեզմանատանը։ Նա այնտեղից չէր հեռանում, ի նկատի ունենալով, որ ամեն րոպէ նոր դագաղներ կարող էին բերվել։ Մի կին, յենած երկու ուրիշ կանանց թևքերի վրա, գնում էր դագաղի հետ։ Նա լաց չէր լինում, և ոչ արտասուք էր երևում նրա ցամաքած աչքերում։ Նա գտնվում էր մի տեսակ սարսափելի շուարման մէջ, որ յատուկ է հոգու այն տրամադրութեան, երբ բոլոր զգացմունքները խորտակվում են մի ծանր և անողորմ հարուածի ներքոյ։ Երևում էր, որ այդ կինը հանգուցեալի մօտ ազգականը պէտք է լինի։ Նրա փէշերից քարշ էին ընկած երկու փոքրիկ երեխաներ. դրանք լաց էին լինում։ Վաղարշապատցիներից ոչ ոք չէր գնում դագաղի հետ, բացի մեղ ծանօթ րմշկապետից, որ որոշվում էր այդ աղքատ կիսամեռ խումբի մէջ։

Վարդանը և Մելիք-Մանսուրը հեռուից տեսան այդ թշուառ յուղարկաւորութիւնը, բայց ուշադրութիւն չը դարձրին և անցան։—Եւ ով ուշադրութիւն կը դարձնէր։ Ամեն օր, ամեն րոպէ հանդիպում էին այսպիսի տեսարաններ, որոնք արդէն սովորական երևոյթների կարգն էին անցել։

(Կը շարունակուի)